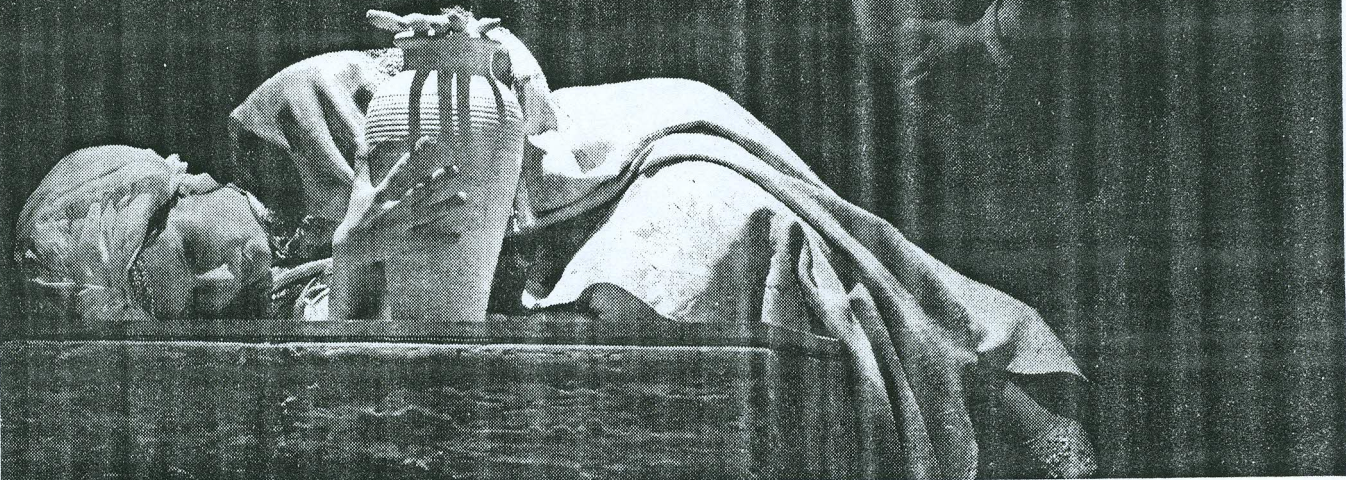

Pommivöö siidi ja sameti sees

Armastuseta Juudit – on see Tammsaare või lavastaja kättemaks naissoole?

HARRI ROSPU

“Juudit”: Juudit – Garmen Tabor, Susanna – Terje Pennie.

Maris Johannes

Anton Hansen Tammsaare, “Juudit”. Lavastaja Katri Aaslav-Tepandi, kunstnik Krista Tool, helilooja Helena Tulve. Garmen Tabor, Tõnu Tepandi, René Soom, Terje Pennie, Peeter Raudsepp, Vello Janson, Tiit Tralla, Tõnu Tamm, Mati Vaikmaa, Diana Dikson-Soom, Jaan Vaidla, Olev Kriisa, Aare Kodasma, Kalev Vaidla, Sven Tarlap, Alar Haak, Joonas Parve ja Marko Mäesaar. Esietendus Estonia teatris 22. IX.

Traditsiooniline ja akadeemiline on “Juudit” Estonia laval teatri sajandal sünnipäeval. Litrite-pärlitega garneeritud siidkostüümides näitlejad dekoratiivsetes gruppides suurel laval, trepimüürid-amforad ja välilaagri kunstipärane sõrestik sahisedes pöörlemas (kunstnik Krista Tool). Olen turvalises pastelses keskkonnas, mulle etendatakse klassikat – piduliku-lauselise Tammsaaret. Aega on küll, aeg on lihtsalt seisma jäänud. Äsja lõppenud kirklikud presidendivalimised Estonia kõrvalsaalis on jäänud saja valgusaasta kaugusele.

Juuditi nimi toob meelele sõna “juut”, “Juuditi” tegevus käib iisraeli rahva keskel, mis sest, et müüdilisel piibliajal. Usu nimel tehakse tänagi üksteisele palju haiget. Uue aja surmaktarmatud Juuditid köidavad endale pommivööd piha ümber ja lähevad Oloverneseid õhku laskma – seda ajal, kui silmakirjalik ühiskond pingutab poliitilise korrektsuse nimel pükstest välja. Nii et poliitiline foon “Juuditi” lavastamiseks on väljakutsuvalt magus.

Lavastaja meie aja provokatsioonidele ei allu ja on valinud lipukirjaks teatriloo: 100 aastat Eesti kutselise teatri sünnist. Väikest piirilõhkumise lõhna on õhus haista – sõnalavastus ooperiteatris. Kui arvestada teatriajaloolist konteksti, et Estonia alustas sõnalavastusteatrina ja nõukogude võimu kõige räigematel aastatel Estonia sõnalavastustrupp – eesti parim – lihtsalt likvideeriti, siis peakski teater oma sajandal sünnipäeval seda

milline on nende tegutsemise motiiv lavastuses. Juudit on kaunis ja jõuline, aga nagu kiuste naisena äpardunud. Ta kutsub appi oma kurja jumala ja läheb vaenlase leeri väepealikut tapma. Garmen Taboris on Juuditi jõudu. Aga see Juudit ei ole armastaja, kohtumine Olovernesega ei kirkasta teda. Pigem on ta märter Juudit, kes kannab oma rüpes veretööd või pommivööd.

Intiimseid armustseene pole, on Juuditi pikk valmistumine Olovernese leeri minekuks ja pikk kohtumõistmine pärast tagasitulekut. Kas küüniline maailm enam ei usu, et vaenlase leeris võib armastust leida? Või pole Tõnu Tepandi see õige Olovernes – nagu arvas üks võimuteadlik kriitik. Justkui narr oma isanda kojas, kust isand on lahkunud, arvas teine. Paatosest puhevil sõdalaste keskel oli Tepandi Olovernes siiras ja loomulik, mulle ta isegi meeldis oma koduse olekuga. Aga Juuditiga tal keemia ei klapi. Lavastaja ei ole kahte suurt armastajat kokku lubanud. Ja kuna ei toimu kohtumist, pole ka Juuditile antud kaotusevalu. Olovernese surm mõjub aga kui tööõnnetus: mees oli lihtsalt valel ajal vales kohas nagu naabrimees, kes trepikojas nuga sai.

Kui ma kunagist Kaarin Raidi lavastust mäletangi kui Juuditi ja Olovernese (Leila Sääliku ja Mait Malmsteni) erutava kokkusaamise ja traagilise lahkuminekuga lugu, siis nüüdsest jääb meelde üksik ja õnnetu Juudit. Mehed omakorda sulavad kokku mustahabemeliseks käsi taeva poole pilduvaks hüsteerilisteatraseks parveks. Tekib isegi ootamatu link igapäevaste teluudistega, kus pildil vihased muslimid.

Aga tagasi Estonia lavale. Mees, kes suutis mind kaasa elama panna, oli Osias, temast oli rohkem kahju kui Olovernesest. Mängis seda Petuulia peavanemat Peeter Raudsepp, kes kolmandaks etenduseks oli hea vormi kätte saanud. Osilase himu Juuditi järele tõestas vähemalt seda, et see naine on ihaldamist väärt.

Tegelikult on Juuditi kõrval teinegi mees, kellel kübeke empaatiavõimet. See on napp ja lakooniline Siimeon. Temale on Juudit pihtinud oma kurba naiselugu. Siimeon jääb Juuditi kõr-

Traditsiooniline ja akadeemiline on “**Juudit**” Estonia laval teatri sajandal sünnipäeval. Litrite-pärlitega garneeritud siidkostüümides näitlejad dekoratiivsetes gruppides suurel laval, trepimüürid-amforad ja välilaagri kunstipärane sõrestik sahisedes pöörlemas (kunstnik **Krista Tool**). Olen turvalises pastelses keskkonnas, mulle etendatakse klassikat – piduliku-lauselise Tammsaaret. Aega on küll, aeg on lihtsalt seisma jäänud. Äsja lõppenud kirklikud presidendivalimised Estonia kõrvalsaalis on jäänud saja valgusaasta kaugusele.

Juuditi nimi toob meelele sõna “juut”, “Juuditi” tegevus käib israeli rahva keskel, mis sest, et müüdilisel piibliajal. Usu nimel tehakse tänagi üksteisele palju haiget. Uue aja surmarmatmatud Juudidid köidavad endale pommivööd piha ümber ja lähevad Oloverneseid õhku laskma – seda ajal, kui silmakirjalik ühiskond pingutab poliitilise korrektsuse nimel pükstest välja. Nii et poliitiline foon “Juuditi” lavastamiseks on väljakutsuvalt magus.

Lavastaja meie aja provokatsioonidele ei allu ja on valinud lipukirjaks teatriloo: 100 aastat Eesti kutselise teatri sünnist. Väikest piirilõhkumise lõhna on õhus haista – sõnalavastus ooperiteatris. Kui arvestada teatriajaloolist konteksti, et Estonia alustas sõnalavastusteatrina ja nõukogude võimu kõige rägematematel aastatel Estonia sõnalavastustrupp – eesti parim – lihtsalt likvideeriti, siis peakski teater oma sajandal sünnipäeval seda teadvustama. Kuidas teeb seda “Juuditi” lavastus?

Estonia laval saab kokku kaks leeri: estoonlased-lauljad ja vabakutselised draamanäitlejad. Ooperilava inimesed oma laiade žestide, sirge selja ja püüdliku tekstipartituuriga on väga museaalsed. Meenuvad magusad lood XIX sajandi asjaarmastajatest, kellel suur kihk kunsti teha ja armastus asja vastu suur, mis sest, et vahel kippusid sõnad, vahel hellebardid laval sõlme minema.

Sellel naiiv-romantilisel foonil eristuvad draamanäitleja kooliga näitlejad oma loomulikumas, meie sajandi vaatatajale harjumuspärasemas olekus. Kõrgendatud teatraalsuse õhkkonnas hakkab mõni draamanäitleja muhedamalt mängima ja hülgab oma tuntud nipid – **Vello Jansoni** vana Siimeoni rolli pean silmas: mõni draamamees paneb emotsiooni jälle kapaga juurde ja hakkab käsi taeva poole pilduma – **Tõnu Tamme** Ammoni pealik. Nii et mängualaad pakub üllatusi, tõstetud teatraalsus viib mõttet isegi Lauteri ja Viillmerini, kes 1924. aastal Estonia laval “Juuditit” tegid.

Kui lavastajal on käes koolitatud ooperihääled ja koostöökpartneriks **Helena Tulve**, tekib kiuslik küsimus: miks jääd traditsioonilise draamavormi juurde ega proovitud vokaalselt eksperimenteerida, et ka lauljad oleksid saanud ennast tugevamast küljest näidata? Üksiku nukra Nimetu melanhoolne laul või lapsega naise palve, rääkimata Rabi aariast oleks teinud rikkamaks nii rolli kui lavastuse. Nüüd võis kriitiline vaatata pihku itsitada või nukralt muiata, et ooperiproff on kodulaval taidlema pandud.

Katsuks nüüd aru saada, kes on Juudit ja kes Olovernes ja

– nagu arvas üks võimuteadlik kriitik. Justkui narr oma isanda kotas, kust isand on lahkunud, arvas teine. Paatosest puheväl sõdalaste keskel oli Tepandi Olovernes siiras ja loomulik, mulle ta isegi meeldis oma koduse olekuga. Aga Juuditiga tal keemia ei klapi. Lavastaja ei ole kahte suurt armastajat kokku lubanud. Ja kuna ei toimu kohtumist, pole ka Juuditile antud kaotusevalu. Olovernese surm mõjub aga kui tööõnnetus: mees oli lihtsalt valel ajal vales kohas nagu naabrimees, kes trepikojas nuga sai.

Kui ma kunagist **Kaarin Raidi** lavastust mäletangi kui Juuditi ja Olovernese (**Leila Sääliku** ja **Mait Malmsteni**) erutava kokkusaamise ja traagilise lahkumineku lugu, siis nüüdsest jääb meelde üksik ja õnnetu Juudit. Mehed omakorda sulavad kokku mustahabemeliseks käsi taeva poole pilduvaks hüsteerilisteatralseks parveks. Tekib isegi ootamatu link igapäevaste teleluudistega, kus pildil vihased muslimid.

Aga tagasi Estonia lavale. Mees, kes suutis mind kaasa elama panna, oli Osias, temast oli rohkem kahju kui Olovernesest. Mängis seda Petuulia peavanemat **Peeter Raudsepp**, kes kolmandaks etenduseks oli hea vormi kätte saanud. Oslase himu Juuditi järele tõestas vähemalt seda, et see naine on ihaldamist väärt.

Tegelikult on Juuditi kõrval teinegi mees, kellel kübeke empaatiavõimet. See on napp ja lakooniline Siimeon. Temale on Juudit pihtinud oma kurba naiselugu. Siimeon jääb Juuditi kõrvale ka pikal ja raskel Kolgata teel, kui vana mees ja varavana naine kahekesi üksteist toetades kaugusesse tuiguvad. Miks küll ei antud ilusale Juuditile ühtegi meest armastada, miks jäeti talle ainult tapatöö? On see Tammsaare või lavastaja kättemaks naissoole? Aitäh vähemalt vanale Siimeonile, et ta Juuditile hallastas.

Milleks Juuditile üldse armastus, võtku parem võim! Saamegi moodsa feministliku lavastuse. Tammsaare tekst lubab ka võimujanust Juuditit. Ometi ei tee seda lavastus. Mehe ja naise rollisuhted on märgitud-mängitud väga traditsioonilise joonega. Esimese vaatuse Juuditit vaadates võiks feminismivõtit lukuauku veel passitada, aga lavastuse lõpuks ei saa Juuditit naist, kes päästab oma rahva türanni küüsis, ta jääb ohvriks ja meeste alandlikuks kohtualuseks.

Garmen Tabor väärrib kiitust selle Juuditi Kolgata eest. Juudit räägib multika häälega, ütleb suureks kasvanud laps minu kõrval ootamatult. Näitleja saatus on ränk, olla vormis ja oodata oma tundi nagu Juudit Olovernest. Vahel saab elu otsa ja armastust ei tulegi (kui parafraseerida ühte teist lavastust).

Läagevõitu ja magusvalus on lavastuse lõpp – tõusva (loojuva?) päikese sisse minek. Piiripealne misantheem, aga lavastuse hillitsetud temperamendi juures on väiksemgi sentimentaalne piiririkumine teretunud.

Arvatavasti meeldib “Juudit” paljudele, on nagu teater ennemuiste, ilusate kostüümide ja dekoratsioonidega, jutustab lugu, millel on algus, keskpunkt ja lõpp, pakub oma traditsioonilise vormiga turvatunnet. Neid, kes pommivööga harjunud, ootavad teistsugused lavastused.